

42. Цегельський Є. Дмитро Ревуцький про Миколу Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 71. – 9.04. – С. 3; Ч. 72. – 10.04. – С. 3.
 43. Цегельський Є. Творчість Миколи Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 68. – 1.04. – С. 3.;

Yakym Horak

THE CELEBRATION OF MYKOLA LYSENKO'S 100 TH ANNIVERSARY IN LVIV 1942

In the article the celebration of Mykola Lysenko's 100th Anniversary is described. The celebration took place in Lviv in 1942 during German occupation. The source base for the article were Ukrainian newspapers «Lviv news», «our Days», «The Krakow News», which but the details generously describe the anniversary celebrations. Besides the general anniversary events, there are described the participation of prominent artists of Lviv (such as V.Barvinskij, S.Lytvynenko etc.), the composer's family (son Ostap and daughter Marjana), Lviv radio, as well as Greek-Catholic Church and its head A. Sheptytskyj. The restoration of the High Music Institute under an officially named of a Music school in year of Lysenko's anniversary is also an interesting, not well-known anniversary and even mystical fact. Even though organized in very hard times of occupation, the celebration was a powerful national manifestation. It also caused the popularization of the name and musical heredity of the national musical culture classic.

Key words: Mykola Lysenko, jubilee exhibition, jubilee committee, regional competition of choirs.

Ірина Бермес

**ХОРОВІ ОБРОБКИ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА
(НА ПРИКЛАДІ ПІСНІ «РОЗВИВАЙСЯ ТИ, ДУБОЧКУ»)**

У статті висвітлюються прикмети музичної мови в обробці української народної пісні «Розвивайся ти, дубочку».

Ключові слова: обробка, народна пісня, композитор, музична форма.

2009 року громадськість України відзначатиме 130-річчя від дня народження видатного композитора, музикознавця, педагога, фольклориста, музично-громадського діяча Станіслава Пилиповича Людкевича. Про цю непересічну особистість написано чимало, ґрунтовно проаналізовано його творчість. Проте доробок митця, зокрема в царині обробки народної пісні, спонукає ще і ще раз «доторкнутися» до нього. Хорові обробки С.Людкевича – золотий фонд української музики. Вони також достатньо вивчені, втім жоден із дослідників не вдавався до розгляду особливостей опрацювання пісні «Розвивайся ти, дубочку». Це видалося актуальним і спонукало авторку до розбору обробки.

Мета статті: розкрити особливості виражальних засобів хорової обробки С.Людкевича «Розвивайся ти, дубочку».

Музична та наукова спадщини митця не раз ставали предметом розвідок українських музикознавців. Серед праць про творчість С.Людкевича, мабуть, до стрижневих треба віднести збірку статей «Творчість Станіслава Людкевича», присвячену 100-річчю від дня народження композитора, що побачила світ 1979 р. в Києві в упорядкуванні М.Загайкевич, відтак – зібрання статей із такою ж назвою вийшло друком у Львові 1995 р. Народним пісням в опрацюванні С.Людкевича присвячені статті музикознавців О.Мурзіної в першому збірнику, почасти Г.Бернацької («Поліфонія в хорових творах С.Людкевича») в другому, втім у них не приділено уваги пісні «Розвивайся ти, дубочку».

Два нариси про життя і творчість композитора були опрацьовані музикознавцями М.Загайкевич (1957) і С.Павлишин (1974). Розуміється, в них не було акцентовано увагу на хорові обробки, однак ці розвідки дають підґрунтя для осягнення світогляду і мистецьких ідей композитора.

Дискусія творчої особистості митця знайшла вичерпне віддзеркалення в двох томах наукових надбань С.Людкевича, що побачили світ завдяки старанням дружини композитора – музикознавця З.Штундер. Вона також є автором ґрунтовної монографії про життя і творчість С.Людкевича (видано першу частину), що допомагає збагнути феномен майстра. З.Штундер твердить, що «най-

більш ранні обробки народних пісень Людкевича датовані 1901 роком і зв'язані з його диригентською діяльністю в тому часі» [7, 495]. У запропонованому в монографії переліку творів нема обробки «Розвивайся ти, дубочку».

Творчість Станіслава Пилиповича Людкевича – вагомий внесок у розвиток української музичної культури. Композитор писав у всіх жанрах, окрім балету. Глибокий інтерес і винятковий пієтет виявляв до народної пісні, «черпав» її в музичному побуті родини. В молодому віці збагнув, що життєдайне його джерело – в творчості народу. Звідси й шана до всього народного, до голосу душі народної, до духовних надбань. Вивчав народнопісенну творчість ґрунтовно, спричинився до піднесення української музичної фольклористики. Варто згадати хоча б «Галицько-руські народні мелодії» [до збірника ввійшло понад півтори тисячі взірців – І.Б.], зібрані на фонограф О.Роздольським (1906-1907), розшифровані та відредаговані С.Людкевичем. Уже перші народні пісні в опрацюванні С.Людкевича, зокрема «Галілка», засвідчили щедрість таланту, появу нових шляхів у прочитанні фольклору. На думку О.Мурзіної, беручи в роботу фольклорний матеріал, С.Людкевич дотримувався таких принципів: «...наукова строгість..., вільна художня інтерпретація..., інколи вихід за межі первинної фольклорної основи» [5, 117].

Композитор дбайливо ставився до фольклорного першовзору, він вважав, що народна пісня (гармонізована чи оброблена) мусить наповнитися індивідуальними «преображеннями». Свої думки з цього приводу митець виклав у передмові до збірки «Галицько-руські народні мелодії»: «...форми народної музичної творчості невичерпні (хоч би тому, що вони вже живуть, розвиваються та преображуються)» [3, 63]. Обробки українських народних пісень С.Людкевича стали підтвердженням власного кредо.

«Розвивайся ти, дубочку» згадується в XI томі збірника «Українські народні мелодії» З.Лиська [4, 76]. Автор указує на три джерела пісні: перше – XVII том творів М.Лисенка, у вступній статті до якого М.Вериківський зауважує, що пісня походить з Кобилецького району Полтавщини; друге – збірка Д.Андрейка, третє – Л.Плосайкевича та Я.Сенчика. Можемо тільки припустити, що мелодія могла бути використана зі збірника Л.Плосайкевича, позаяк О.Правдюк стверджує, що напередодні першої світової війни «Людкевич почав працювати над редакцією записів Л.Плосайкевича, здійснених в 40-60-х роках XIX ст. на Поділлі» [6, 179].

«Розвивайся ти, дубочку» – лірико-побутова пісня. Принагідно відзначимо, що саме цей жанровий різновид знайшов у доробку С.Людкевича значний відгомін, оскільки він якнайповніше розкриває внутрішній «всесвіт» особистості. Таким чином, вищеназвана народна пісня стала «для композитора знаряддям пізнання світу через розкриття й художнє відтворення душевного стану людини» [5, 128]. У пропонуваному взірці дівчата [жіночий хор – І.Б.] «ведуть розповідь» про козака, що «любив три дівчини та й не мав користі». Музична картинність світу героя виглядає цілком природною. В народній пісні цікаве розгортання сюжету: одна дівчина «влітку заміж пішла», друга – «в м'ясниці», а третя – «пішла у черниці». Зіставлення «об'єктів переживання» сприяє розширенню художнього діапазону обробки. С.Людкевич «вписує» в музичну драматургію пісні про кохання неповторні елементи, що позначається в гармонійному викладі хорової фактури та фортепіанного супроводу.

«Розвивайся ти, дубочку» опрацьована для однорідного (жіночого) триголосого хору в супроводі фортепіано (для такого ж складу написана неперевершена «Галілка»). Відразу зауважимо, що фортепіанна партія в творі полишає функцію підпори хору, перестає бути акомпанементом у традиційному розумінні цього слова, а переростає у вправно розроблений, питомий чинник композиції, котрий тематично та фактурно тісно пов'язується з образним змістом фольклорного першоджерела.

Обробляючи пісню, композитор безпосередньо проникнув «корінням» у фольклорну поетику, пізнав її «таємниці». Тому хорове опрацювання випроменило вельми привабливі знахідки, щоби відтінити формотворчу і смислову значущість слова.

Філософська потужність народної пісні таїть в собі «гаму» прикмет, які наштовхують на вибір форми, переконують в її художній доцільності. Для «Розвивайся ти, дубочку» С.Людкевич обрав

куплетно-варіаційну форму, тут помічаємо всі її прикмети: остинатна мелодія, чіткість, ясність, гнучкість побудови. Це одна з найбільш поширених музичних форм, яку вперше застосував у своїй творчості М.Леонтович, відтак збагатив П.Козицький і найбільш довершені взірці її подибуємо в хорovій творчості Є.Козака.

Наспівність мелодичних ліній триголосої обробки «Розвивайся ти, дубочку» зумовлює характер звуковедення – *legato*, «розповідь» ведеться розважливо, стримано. Народні мелодія та поезія випромінюють споглядальність, відповідно до емоційного плану композитор підшукує прийоми письма. Динаміка як один із найбільш дійових засобів використана з перевагою *p* і *pp*, *cresc.* і *dim.* подекуди «інкрустують» музичні фрази. Такі помірковані нюанси спонукають виконавців до зосередженого заглиблення у «внутрішній світ» пісні, граничного наповнення її щирим почуттєвим «ароматом». Темп твору – *Molto moderato* (дуже помірно) – зберігається для всієї побудови. Рельєфні музичні фрази вкладаються в 15-тактові періоди-куплети, які зв'язуються розгорнутими фортепіанними епізодами.

Відкривається твір 10-тактовим фортепіанним вступом, початковий такт охоплює I і V щаблі a-moll та інтервал ч.5, і на фоні органного пункту квінти в октавному унісоні вимальовується мелодія народної пісні. Ймовірно, що саме за допомогою цього прийому композитор мовби наслідує манеру гри народних музикантів, почасти це можна пов'язати з жанровими особливостями обробки. Цікаві гармонічні засоби (альтеровані щаблі I, II IV, акорди), за допомогою яких композитор «ілюструє» мелодію, вимережують хоч і латентні, все ж потенціальні резерви для втілення в хорovому викладі. У фортепіанній інтерлюдії мелодія викладається неповно. Поперемінно застосовується мелодичний ля-мінор і натуральний. Оригінальне гармонічне забарвлення вказує на почерк С.Людкевича «з його любов'ю до ароматизованої акордики і тонким відчуттям природи фольклору» [2, 66].

Зі вступом хору мелодія викладається у верхньому голосі, в другому такті долучається альт, у третьому – сопрано друге. Ліричний, одночасно сумний настрій виведено вже початковим реченням хору. Звучання жіночих голосів фокусує увагу на делікатному мелодичному малюнку: виспівування опорних тонів, гнучке фразування, нетрадиційний синтаксичний поділ періодичної структури. Куплет вкладається в 15-тактовий неквадратний період, в якому є два речення по 5 тактів у кожному. Друге речення повторюється з невеликим гармонічними пертурбаціями, за рахунок видозміни горизонтальних мелодичних ліній двох нижніх голосів. У фактурі початкової побудови (куплета) подибуємо цікаві мелодичні знахідки: інколи терцеву втору в двох верхніх голосах, часто інтерваліку ч.4, зб.4, зрідка – ч.5 чи в.6 – у вертикалі двох нижніх голосів. Сама ж мелодія пісні щира і погідна. Вона викладена в межах м.9, характеризується хвилеподібним рухом, підкреслено діатонічна. Натомість мелодичні лінії двох нижніх голосів «розцвічуються» шляхом уживання думного ладу, натурального й альтерованого щаблів [як правило, в одному такті – I.B.], верхнього тетраходу мелодичного мінору.

Мелодизована хорova фактура нагромаджує елементи розспіву. Винятково важлива роль належить гармонії, м'які барви якої надають живописності загальному звучанню. Співучість, виразність мелодії народної пісні доповнюється функціональною стійкістю гармонічних сполучень у помірному русі хорovих голосів.

Кожна мелодична лінія є самостійною, тобто горизонталі доповнюють хорovu фактуру у вертикалі. В обробці помітна висока професійна майстерність композитора у використанні тембрових якостей хорovих голосів.

Перехід до наступного куплету пов'язується 5-тактовою фортепіанною зв'язкою, що в драматургії художнього цілого відіграє принагідну формотворчу роль. Йдучи за чіткою структурною ланкою побудови речень, С.Людкевич викладає його, зберігаючи не квадратність. У партії фортепіано неспокійні хроматизовані звороти у висхідному русі, секвенційні ланки у верхньому голосі. Традиційні гармонічні барви s, D, t, D E=D (a) «вкорінюються» діяльною внутрішньою альтерацією. Фортепіанний виклад – предтеча вершини.

Нове варіантне проведення другого куплету пов'язане з мелодико-фактурними змінами в

двох нижніх голосах. Оскільки дана побудова є кульмінацією твору «Розвивайся ти, дубочку», переконливо сприймається вельми насичена фортепіанна фактура, вона сприяє поглибленню образного навантаження пісні. Тобто в цьому проведенні фортепіанна партія виступає важливим фактором композиції, що тісно пов'язаний зі змістом фольклорного джерела, вона є рівноправним компонентом у творенні художнього образу.

Внутрішній стан козака найчіткіше «вимальовується» в другому варіанті куплетно-варіаційної форми. Тривога і переживання, пов'язані з переминами душевного стану, коли двійко дівчат вийшли заміж, а третя – «пішла у черниці», підсилюються в тріольному русі в різних модифікаціях фортепіанного викладу. Можна навіть ствердити, що С.Людкевич виокремив саме цей мелізматичний чинник – тріолі – як виразник неспокою, тривоги – для підсилення виразності кульмінації хорового твору. В тематичному матеріалі, принципах розвитку фортепіанної партії підкреслюється вільна, імпровізаційна манера викладу. Натомість ладові, ритмічні, темброві прикмети фольклорного першоджерела не вирізняються спеціально, вони проступають як органічний атрибут композиторського почерку. На фоні терпкого, мінливого, бентежного фортепіанного викладу в хоровий композитор вводить звичні гармонічні сполучення: $t - d \frac{6}{4} | D6 - t6 - III\#3\#5 | t6 - VII - s6 | D - s6 | t6/4$.

Виразність мелодії пісні підсилюється в хоровому триголосі у наростаннях і спадах звучності. Друга конструкція так само вкладається в 15-тактовий період, який завершується в октавному унісоні *a-moll*'ю.

Новий куплет з'єднується з попереднім знову-таки фортепіанною інтерлюдією. Вона подібно має призначення інтонаційного розвитку матеріалу, також емоційного «коментатора», що споріднює тему із музичним матеріалом вступу. Фортепіанний виклад зменшує збудливе напруження (граничне в трьох останніх тактах), музичний супровід несе відтінок супокою, навіть врівноваженості.

Третій варіант виконується на голосному звукові «а», це мовби зойк душі козака, це його житейська драма. Куплет вкладається в 8-тактовий період, у якому мелодія вже втретє проводиться в горішньому голосі. Натомість мелодичні лінії середнього і нижнього голосів є зовсім несхожими, різняться від обох попередніх, хоча в конструкції акордів знайшли віддзеркалення вже традиційні гармонічні з'єднання. Несподівано, радше нестандартно, завершує композитор хоровий виклад. Мелодія не дістає розв'язки, і це дає привід стверджувати, що автор свідомо використав такий прийом. Зводячи звучання до *pp*, митець залишає виконавцям і слухачам можливість замислитися над сенсом життям як героя пісні, так і власного.

У хоровій обробці «Розвивайся ти, дубочку» підмічаємо прикмети тяжіння до альтерації «ладового походження». Тут і підвищені IV, VI, VII шаблі, понижені I і II як ознаки фригійського, дорійського, двічі гармонічного, мелодичного мінору.

Для твору характерною є поліметрія: дводольний і тридольний метри, що чергуються в певному порядку. Це одна з характерних рис українських народних пісень, і саме ця ознака надає пісенній мелодії екстравагантності й автентичності.

В обробці української народної пісні «Розвивайся ти, дубочку» С.Людкевич не випадково застосовує варіаційний принцип розвитку. Оновлюючи інтонаційно-гармонічне звучання двох нижніх мелодичних ліній (сопрано другого й альт), урізноманітнюючи фактуру, композитор накреслює рельєфну лінію розвитку, водночас поглиблює пісенний образ і відчуття цілісності хорової тканини.

С.Людкевич акцентує увагу на збагаченні хорових голосів мелодизмом, надає їм рухливості, водночас наспівності. Композитор зрідка користується імітаційними прийомами, натомість у фактурі обробки народна підголосковість досягає вишин справжньої поліфонічності. І все ж таки самостійність трьох голосів жіночого хору чітко зорієнтована на вертикаль, позаяк фактура хору – гармонічна.

Трактування С.Людкевичем окремих елементів музичної мови і засобів розвитку в хоровій обробці «Розвивайся ти, дубочку» свідчать про глибоко сучасне й індивідуальне розуміння ним формотворчих домінант. Поетичне першоджерело нерозривно суміщається з експресією музичної тканини, позначеної мудрою простотою. І це природно, бо перед митцем українська народна пісня. С.Людкевич імпозантно ставився до народної пісні – живої криниці натхнення композиторів, із

якого вони можуть черпати «живий елемент».

В опрацюванні цього фольклорного взірця С.Людкевич користується вельми простими засобами в хоровому викладі і значно складнішими – у фортепіанному. Композитор не перенапружує хорові голоси, не переміщає їх у складні регістри, а, навпаки, послуговується ними вправно, використовуючи зручну теситуру, де вони найкраще звучать.

«Розвивайся ти, дубочку» – високохудожній твір. С.Людкевич тонко відчув «природу» народної мелодії. Відштовхуючись від змісту і жанрової природи пісні, композитор опрацював її для триголосого жіночого хору. Поетичну основу наспіву митець трактує в площині фактурної та формотворчої варіантності. Один варіант логічно переходить в інший, наступні куплети сприймаються як новий, вищий етап у драматургії народної пісні.

М.Антонович слушно наголошував: «З кожного його твору [С.Людкевича – І.Б.], великого чи малого, пробивається яскрава й неповторна творча індивідуальність композитора із власним, оригінальним українським обличчям. В кожному його творі відчувається органічна пов'язаність з Україною та українським народом, з його стремліннями, його історією, побутом, з його потребами. Він творив, орієнтуючись на потреби української суспільності, української музичної культури, української нації» [1, 50]. Це твердження сповна суголосне до репрезентованого в статті взірця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. Станіслав Людкевич: композитор, музиколог. – Львів, 1998.
2. Булат Т. Питання музично-поетичної єдності в солоспівах С.Людкевича // Творчість С.Людкевича: Збірник статей / Упоряд. М.Загайкевич. – К.: Музична Україна, 1979. – С.54–81.
3. Гоян Я. Про Станіслава Людкевича // Гоян Я. Присвята: Есе. – К., 2001. – С. 59–106.
4. Лисько З. Українські народні мелодії. – Т.ХІ. – Торонто–Нью-Йорк, 1996.
5. Мурзіна О. Напрями відбору і трансформації фольклорного матеріалу в обробках народних пісень С.Людкевича // Творчість С.Людкевича: Збірник статей / Упоряд. М.Загайкевич. – К.: Музична Україна, 1979. – С.117–144.
6. Правдюк О. Українська музична фольклористика. – К.: Наукова думка, 1978.
7. Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість. – Т.1. – Львів: ПП «Бінар», 2005.

Iryna Bermes

CHORAL VARIATIONS BY STANISLAV LYUDKEVYCH (BASED ON THE SONG «ROZVYVAYSYA TY, DUBOCHKU»)

The article deals with the peculiarities of music language in the arrangement of Ukrainian people's song «Rozvyvaysya ty, dubochku».

Key words: arrangement, people's song, composer, music form.

Оксана Дедю

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАЦЛАВА ЖЕВУСЬКОГО В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ КРЕМЕНЕЧЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Стаття висвітлює музичну діяльність випускника Кременецького ліцею, відомого мецената та культурно-громадського діяча Вацлава Жевуського в контексті культурних традицій, що були притаманні Кременецччині в першій третині ХІХ ст.

Ключові слова: Кременецький ліцей, Вацлав Жевуський, музична діяльність, пісенна творчість, інструментальне виконавство.

Досліджуючи історію української культури, зокрема її Волинського осередку, в поле зору дослідників все частіше попадають ті імена, які залишили помітний творчий доробок, інтерес до якого з плином літ усе більший і більший. До таких насамперед належить випускник Кременецького ліцею, представник польського княжого роду (припускаємо, що в давніші часи, без сумніву, мав